

N:o 110.

Af herr **A. Henricson** m. fl. *om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning rörande lämpligaste sättet att bereda jordbruket utväg att anskaffa erforderligt driftkapital m. m.*

Till fromma för sjöfarten och industrien medgaf redan 1734 års lag i 17 kap. 7 § handelsbalken bilbref och bodmerilån samt förlag till bergsbruk och andra sådana verk — rörande hvilka särskilda slag af försträckning äldre stadganden förefunnos — förmånsrätt i förra fallet i skepp och gods, i senare fallet uti det med förlaget tillverkade. Redan därförut var likväl inteckning vanlig för förlag till bergsbruk och brukshandtering, och i åtskilliga författningar stadgades sedermera om förlagsinteckning för såväl dessa näringar som manufakturverk, fabriker m. m. Jämte det härvid förmånsrättens tillgodonjutande gjordes beroende af inteckning, blef ock förlagstagarens disposition öfver sin tillverkning strängt begränsad genom omständliga och invecklade bestämmelser till förmån för förlagsgifvaren, hvars rätt till och uti själva egendomen utsträcktes vida utöfver hvad med förmånsrätt i egentlig mening kan anses öfverensstämma. Jämlikt några af de äldre författningar, medels hvilka förlagsinteckningsinstitutet sålunda utvecklades, uppkom genom förlagsinteckningen en verklig sakrätt, ungefärligen motsvarande den, som inteckning i fast egendom medför, uti det gods, hvori förlagsgifvaren erhöll säkerhet, men denna ståndpunkt vidhölls ej i de yngre författningarna, enligt hvilka förlagsinteckningen icke erhöll karaktären af egentlig underpant, om än denna benämning ofta för densamma blifvit använd.

Frågan om utsträckande af förlagsinteckningsinstitutet til jordbruksnäringsen har efter 1734 års lags trädande i kraft först upptagits mot midten af 1800-talet. Då Kungl. Maj:t vid riksdagen 1847—48 framlade proposition med förslag till förordning om förlagsinteckning, däri upptagits ytterligare vissa näringar, dock ej jordbruket, anmärktes inom ständerna, hvilka afslogo propositionen, bland annat, att alla de undantagslagar, som utgjorde stadgandena om förlag, snarare borde upphävas än vinna ytterligare utsträckning, såvida man ej ville medgifva *alla* samhällsklasser rätt att erhålla lån genom en likartad förpantning af lös egendom, en rätt, hvars medgifvande man trodde snart skulle blifva af förhållandena påkalladt. Med upptagande af denna tankegång föreslog den äldre lagberedningen i sitt år 1850 afgifna förslag till handelsbalk allmänt medgifvande af »underpant» i lös egendom. Tiden borde, enligt beredningens mening, hunnit så långt, att denna rättighet måste äga rum för alla eller för ingen. Bland de näringar, som dittills ej varit gynnade, vore jordbruket; det behöfde ej lagstiftarens gunst för att trifvas, men det behöfde — lika med alla andra näringar och arbetsföretag — rättvisa. Vore det nu rätt, att den, som drefve bergsbruk, fabrik, manufakturverk eller annan sådan rörelse, finge bereda sig kredit genom underpant af lös egendom, så måste det ock vara rätt, att en jordbrukare eller den, som delade hans yrke, finge på lika sätt förskaffa sig den kredit, han tarfvade, för sin rörelse och sitt arbetsföretag. En sådan kredit kunde visserligen missbrukas, men umbäras kunde den icke. Den rättighet, beredningen sålunda under benämningen »underpant» ville införa i vårt rättssystem, skulle så konstrueras, att underpanten grundades på en skriftlig handling, upprättad under iakttagande af särskilda former. Denna handling skulle intecknas, och först därmed var rätten på grund af densamma fullt vunnen. Det skulle emellertid alltid vara gäldenärens obetaget att fritt föfoga öfver det förskrifna. Fordringsägaren skulle njuta sin rätt till godo endast för så vidt den pantförskrifna egendomen funnes kvar i pantgifvarens hand eller under annans besittning för hans räkning, då fordringen i laga ordning skulle uttagas. Lagberedningens sålunda framställda förslag upptogs vid 1859—60 års riksdag och blef där antaget, men efter undergången granskning i högsta domstolen icke af Kungl. Maj:t fastställt. Högsta domstolen hade mot förslaget riktat skarpa anmärkningar. Då genom den ifrågasatta underpanten icke förvärfvades någon rätt till godset, i hvilkens hand detta än mände finnas, hade den sålunda uppkomna rätten icke den väsentliga karaktären af en sakrätt. Den blefve således ett konventionellt hypotek utan sakrätt, ett begrepp,

som vore stridande mot såväl rättsvetenskapens grundsatser som flertalet lagstiftningar. Underpantsinstitutet syntes för öfrigt otvifvelaktigt komma att framkalla lättsinniga och bedrägliga transaktioner och försvaga gäldenärens kredit, utan att den realkredit, som därmed bjödes, kunde antagas blifva af synnerlig betydelse, då det stode gäldenären öppet att när som helst till annan afyttra godset, hvarmed pantsäkerheten upphörde. Vid 1865—66 års riksdag beslöto ständerna en författning, i öfrigt närmast liknande den af Kungl. Maj:t vid 1847—48 års riksdag föreslagna, men enligt hvilken lagstiftningen angående förlagsinteckning skulle utsträckas att gälla äfven jordbruket. Inom högsta domstolen anmärktes emellertid mot förslaget bland annat, hurusom godkännandet af jordbrukarens likställighet uti ifrågavarande afseende med industriidkaren ingalunda skulle lända den kreditbehövande jordbrukaren, med undantag af ett fåtal, till gagn, men väl genom den lätthet, hvarmed lagen kunde af gäldenären missbrukas till svek emot sina fordringsägare, lända den personliga krediten i allmänhet och således äfven jordbrukaren till stor och länge kännbar skada. Ständernas förslag vann icke heller Kungl. Maj:ts sanktion. Sedan frågan ånyo vid 1868 års riksdag varit föremål för behandling, men då framställt förslag i väsentliga delar af samma innehåll som vid 1859—60 års riksdag fallit, kom densamma ånyo upp 1879, då Riksdagen i underdånig skrifvelse anhöll om revision af samtliga gällande föreskrifter om förlag, därvid jämväl borde tagas i öfvervägande, huruvida ej rätt till underpant i lös egendom kunde medgifvas *alla* näringar. Den med anledning häraf af Kungl. Maj:t tillsatta kommitté afgaf den 6 augusti 1881 betänkande, däri kommittén i fråga om förlagsinteckningens användbarhet för jordbruksindustrien yttrade hvad motionärerna därom i motionen återgifvit. Kommittén framhöll emellertid härutöfver, hurusom införandet af underpantssystemet inom jordbruksnäringen skulle verka såsom ett starkt återhållande band på jordägarens personliga kredit, och att det inom kort skulle blifva vanligt att vid låns beviljande åt jordägare fordra förlagsinteckning såsom säkerhet, men att, då det väl kunde väntas inträffa, att en låntagare tillintetgjorde verkan af den säkerhet, förlagsinteckningen antagits medföra, förtroendet till ifrågavarande creditsystem hos långifvarne skulle minskas, och detta menligt inverka äfven på de mera välbärgade jordägarnes kredit, som stundom kunde behöfva ett tillfälligt lån. Ett steg i den rätta riktningen till underlättande af arrendatorernas ställning hade tagits, då man 1867 medgifvit jordägaren den förmånsrätt, handelsbalken i 17 kap. 6 § medförde för de inventarier m. m., han åt arren-

datorn för egendomens bruk lämnat, så ock för ersättning därför. — Då vid 1882 års riksdag proposition i ämnet framlades, anmärktes inom Riksdagen, att ej jordbruksnäringens kreditbehof däri blifvit tillgodosedda. Sedan vederbörande departementschef förklarad denna fråga böra särskildt utredas, blef nu gällande förordning om förlagsinteckning vid 1883 års riksdag antagen. Frågan om förlagsinteckningsinstitutets utsträckande äfven till jordbruket stod således öppen, och vid 1886 års riksdag väcktes motion med förslag till lagbestämmelser, åsyftande jordbrukskreditens höjande. Då emellertid redan Kungl. Maj:t uppdragit åt en kommitté att utreda, huruvida genom förändrad lagstiftning lättad utväg kunde beredas idkare af jordbruksnäringen att anskaffa det för näringens bedrivande erforderliga förlagskapital, äfvensom afgifva de förslag till sådan lagstiftning, som kunde finnas af omständigheterna påkallade, fann Riksdagen någon framställning i föreslaget syfte ej erfordras. Berörda kommitté afgaf yttrande den 23 september 1886 med förslag bland annat om att på visst sätt utsträcka förlagsinteckningsinstitutet att gälla äfven jordbruksnäringen. Detta förslag blef inom högsta domstolen föremål för en synnerligen skarp kritik. Och denna gällde icke blott de närmare detaljformer, under hvilka man sålunda i lagstiftningsväg önskade tillgodose jordbruksnäringens kreditbehof, utan äfven den principiella grundstommen angående förlagsinteckningsinstitutets användbarhet inom denna näring. Redan af det skälet, att det skulle blifva långgifvaren omöjligt att vaka öfver att det förskrifna godset icke förstördes, vore den föreslagna säkerheten icke af eftersträfvansvärd betydelse. Härtill komme, att låntagaren vore oförhindrad att genom försäljning eller eljest afyttra det hypotiserade godset och såmedelst göra säkerheten däri för långgifvaren om intet. Den förmånsrätt i förlagstagarens inventarier m. m., förlagsgifvaren skulle äga, skulle alltid stå efter den i 17 kap. 6 § handelsbalken stadgade, och som de fordringar, hvilka med sistnämnda rätt utginge, ofta uppginge till betydande belopp, vore jämväl på grund häraf förlagsgifvarens säkerhet ringa. Då dessutom jordbruket icke i samma mån som industrien ägde förmåga att göra däri nedlagdt kapital räntebärande, vore det för här förevarande fråga ingalunda afgörande, i hvilken mån kapitalet sökt och vunnit insteg inom industrien på grund af de utvägar, förlagsinteckningsinstitutet därtill beredt. Slutligen skulle städse ifrågakarande kreditsystem såsom innebärande ett obehörigt gynnande af en borgenär på de andres bekostnad menligt inverka på jordbrukarens personliga kredit; hvarjämte omyndigas och vissa allmänna kassors hos honom innestående fordringar, hvilka utginge

med sämre förmånsrätt än här ifrågavarande, skulle till sin säkerhet betydligt försvagas vid ett allmänt anlitande af jordbruksförslaget. Någon proposition i ämnet blef därför icke af Kungl. Maj:t till Riksdagen aflåten. Vid 1896 års riksdag väcktes emellertid motion i ämnet med yrkande om sådan ändring i lagen om förlagsinteckning och rätt till underpant i löseegendom, att äfven jordbruket därunder måtte inbegripas. Efter lagutskottets med återgifvande af 1881 års kommittés betänkligheter afstyrkande hemställen blef motionen af Riksdagen afslagen.»

Förestående redogörelse för denna frågas behandling är hämtad ur lagutskottets utlåtande n:o 56 vid 1905 års lagtima riksdag, då motion i ämnet ånyo väcktes. Motionen afstyrktes emellertid af lagutskottet och afslogs af Riksdagen.

Endast den omständigheten, att denna fråga så många gånger dragits under Riksdagens profning, torde bevisa, att här föreligger ett verkligt behof, som på ett eller annat sätt *måste* tillgodoses.

Mot medgifvande af rätt till förlagsinteckning i jordbruksinventarier har hufvudsakligen invändts, dels att jordbrukarens personliga kredit skulle härigenom tillintetgöras, dels att förlagsinteckning i jordbruksinventarier skulle erbjuda en föga betryggad säkerhet.

Talet om, att rätt till inteckning i jordbruksinventarier skulle omintetgöra den personliga krediten, har redan af 1886 års kommitté vederlagts på följande sätt:

»Emot medgifvande af realsäkerhet i icke traderad löseegendom har alltid anmärkts, att därmed den *personliga* krediten skulle helt och hållet tillintetgöras. För att halten af detta påstående må kunna bedömas, torde det behöfva närmare granskas. Den personliga krediten i och för sig är väl ingenting annat än det förtroende, borgenären hyser till gäldenärens personliga egenskaper, hans redbarhet och yrkesduglighet. Att en person, som saknar alla tillgångar, kan tillvinna sig detta förtroende, är dess bättre ingenting sällsynt, och en stor del af handelskrediten har i själfva verket ingen annan grund. Att denna rent personliga kredit skulle lida någon afbräck genom förändrad lagstiftning angående realsäkerhet i löseegendom, kan väl icke vara meningen. Men personalkrediten förekommer icke allenast i sin ofvannämnda rena form, utan äfven såsom supplement till det på gäldenärens förmögenhetsförhållanden grundade förtroendet, och det är svårt, om ej omöjligt, att säga, hvilketdera momentet i denna sammansättning i hvarje särskildt fall är det principala.

Den omständigheten, att jordbrukaren mera än andra yrkesidkare varit hänvisad till den personliga krediten, har emellertid bidragit att ytterligare försvaga densamma, ty häraf har fostrats det borgenssystem, som under form af ömsesidiga växelförbindelser på senare tiden i vidsträckt mån uppträdt bland vår landtbefolkning. Ett sådant system af ömsesidig ansvarighet emellan likställda och närboende yrkesidkare kan vara både berättigadt och nyttigt, där det ej missbrukas, men, sådant det nu förekommer i åtskilliga landsorter, medför det stora vådor. Att inskränka jordbrukarens behof af den personliga kreditens anlitande är ett önskningsmål, dit man för närvarande icke lär kunna komma på annan väg än genom beredande åt honom af kredit, grundad på real-säkerhet i hans lösa egendom.»

Gent emot invändningar, att förlagsinteckning i jordbruksinventarier skulle, med anledning af svårigheten att förhindra inventariernas vanvårdande eller förskingring, erbjuda en föga betryggande säkerhet, för tjänar framhållas, att inventarierna flerstädes i utlandet, exempelvis i Tyskland, anses tillhöra fastigheten och intecknas gemensamt med denna. Vare sig nu särskild inteckning tages i inventarierna eller dessa intecknas gemensamt med fastigheten, är det ju klart, att risken af inventariernas vanvårdande eller förskingring i båda fallen blir lika stor. Enligt hvad erfarenheten från Tyskland visat, är denna risk ej synnerligen stor. Visserligen ha i enstaka undantagsfall de gemensamt med fastigheten intecknade inventarierna vanvårdats eller förskingrats och lånegifvaren lidit förlust. Men förlust i följd af egendomens vanvård har, som bekant, undantagsvis förekommit här i landet t. o. m. på inteckningar liggande inom halfva taxeringsvärdet. Men undantagen göra icke regeln. Är jordbrukaren samvetsgrann och skötsam, torde risken för förlust på en inteckning i inventarierna ej blifva synnerligen mycket större än på en inteckning i fastigheten.

Med anledning af hvad sålunda anförts ha undertecknade vågat ånyo draga denna angelägenhet under Riksdagens ompröfning i ändamål att få en utredning till stånd. Nära tjugo år ha förflutit sedan 1886 års kommitté afgaf sitt betänkande. Under denna tid har det svenska jordbruket tagit en storartad utveckling i riktning af allt större intensitet. Värdet af inventarierna har ökats i långt högre grad än värdet af själfva fastigheten. I andra långt rikare länder är jordbrukaren i tillfälle att använda sina inventarier såsom kreditunderlag (utan att detta tillintetgjort hans personliga kredit) men här i landet ha jordbrukarne ett kapital, som numera torde närma sig en milliard kronor, nedlagdt i inventarier, för hvilkas användande såsom kreditunderlag lagstiftningen

hitintills föga eller intet åtgjort. Särskildt för den under senaste tid uppkomna egnahemsrörelsen är denna fråga, enligt hvad som påvisades under debatten rörande densamma i Andra Kammaren vid 1905 års lagtima riksdag, af stor betydelse.

Undertecknade tillåta sig därför föreslå,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta föranstalta om en utredning angående lämpligaste sättet att bereda jordbruket utväg att anskaffa erforderligt driftkapital, och att härvid särskild uppmärksamhet må egnas småbrukets behof, samt att Kungl. Maj:t ville förelägga Riksdagen de förslag, hvartill en dylik utredning kan gifva anledning.

Stockholm den 25 januari 1906.

Aug. Henricson.

Wilh. Andersson.

Theodor Adelswärd.

Carl af Burén.

E. Åkerlund.

Axel Ekman.

I motionens syfte instämma:

Victor Moll.

Ernst Lindblad.

Nils Svensson.

Ernst Beckman.